

LA JOVADA O LA REPARTICIÓ DE LA TERRA JAUMINA. EL CAS DE TORRES TORRES

HELIOS BORJA CORTIJO

I. *Introducció: Torox o Torres Torres musulmà*

Com era la vida dels habitants de Torox abans de la Conquesta? Feia segles que la població era musulmana; potser, que des de la mateixa arribada, al segle VIII, agrupant-se al voltant d'una *turris* o torre de defensa, ubicada a la vall del Palància, en un lloc òptim per controlar-la¹.

Per tant, la situació havia de ser de certa angoixa. Com els tractarien els cristians i el seu cap, el tirà de Barcelona²?, podrien continuar amb les seues costums i religió?, serien morts, empresonats o respectats?

La situació interna era la d'una població en creixement, basada l'economia en l'agricultura de regadiu (hort o *djana*)³. Precisament, el document més antic de l'Arxiu del Regne de València és un pergami escrit en àrab, en el qual apareix una sentència pronunciada per un jutge de Sagunt acabant amb ella un plet que havien sostingut durant més de vint anys les alqueries de Qars (Càrcel) i Torox sobre la distribució de les aigües de regadiu que passaven per una séquia comuna⁴.

El plet s'origina al trencar-se, a causa del desbordament, el començament de la séquia, situat en l'horta de l'alqueria d'Algar de Morbatir (Algar de Palància).

¹ El mateix passà al segle XIX, amb els carlistes.

² Nom amb el qual era conegut Jaume I a Al-andalus.

³ També hi havia secà. Al-Himdjarí, geògraf del segle XV, però que recull textos antics perduts, dóna notícies dels oliverals de Morvedre. Al referir-se al seu camp, Torres Torres estaria inclòs.

⁴ ARV, Pergamins Arabs i Hebreus, núm. 1.

La solució és que Càrcel i Torres Torres fiquen una roda amb el seu forat en el centre, pel que passe dos files i mitja d'aigua. Tant Càrcel com Torres Torres agafaran esta mida.

La seua situació estratègica i la seua puixança econòmica, la qual descansa en part en la primera, la convertiren en punt obligatori de pas. L'existència d'uns banys nodrits per la séquia damunt dita, a l'entrada de la població, recolzaria aquesta idea, ja que així podien gaudir-ne tant els seus habitants com els viatjants.

II. La conquesta cristiana

La conquesta de Torres Torres es degué fer en maig de 1233, segons es desprén de l'anàlisi de López Elum sobre l'estratègia militar de Jaume I⁵; però la donació de béns de Torres Torres entra en la primera fase de la repoblació del nou Regne, ocorreguda el 1239⁶.

En efecte, tal i com assenyalava el Llibre del Repartiment⁷, el 1239 es fa la següent concessió:

Garcia Dalqueçar, domos in Torres Torres que fuerunt de Juçef Celedy et de fratribus suis cum tota hereditate eorum, cum complemento de II iovatas si illa non sufecerint. V kalendas madii.

A Garcia d'Alqueçar se li dóna, el 27 d'abril, els béns immobles dels germans Celedy, cases i terres (*cum tota hereditate eorum*). Però, si amb aquestes pertinences no en té prou, se n'afegeixen dues jовades. Com en aquest any el rei encara no ha fet donació de Torres Torres a cap noble, hem de considerar que la població pertany al patrimoni reial i és, per tant, el propi Jaume I qui instaura el sistema de partició de la terra.

Aquesta pertinença a la Casa Reial es fa patent al document de donació dels castells de Torres Torres i Serra el 24 de juliol de 1240⁸:

Gauterius Romanus, castrum et villam de Torres Torres et castrum et villam de Serra, cum furnis et moledinis. Revocata donationes de Serra quia Berengarius Burgeti non venit ad diem IX kalendas augusti.

La donació a aquest noble romà de Torres Torres i Serra es fa un any després. Especifica que queda revocada la donació anterior de Serra per no fer acte de presència l'anterior beneficiari, Berenguer Burguet, però no diu res de Torres Torres, el que fa pensar que és la primera vegada que el rei la concedeix. No obstant, la donació no es materialitzarà al no fer residència Gauteri Romà.

⁵ VVAA, "Història del País Valencià", II, edicions 62, Barcelona, 1989, pàgs. 72-73.

⁶ VVAA, "Història del País Valencià", II, edicions 62, Barcelona, 1989, pàgs. 101-102.

⁷ LLIBRE DEL REPARTIMENT, Documents inèdits de la Corona d'Aragó, XI, 252.

⁸ LLIBRE DEL REPARTIMENT, Documents inèdits de la Corona d'Aragó, XI, 376.

El 1257 (II kalendas septembris) Jaume I dóna llicència a Morvedre per comprar els castells i villes de Torres Torres i Serra, prometent 10.000 sous d'ajuda. Igualment, es determina que, en cas de revenda, el rei en té la preferència⁹. Però Morvedre no ho acceptà, desconeixent-se el motiu.

El 1271 es consolida la donació en la persona de Bertrán de Bellpuig¹⁰. Per tant, Torres Torres romangué 38 anys dins del Patrimoni Reial.

Sobre la donació de Torres Torres a un noble italià, s'ha de dir que no és un fet excepcional, ja que la conquesta del regne musulmà de València era considerada com una croada, i això atragué a gentes ultrapirenencs.

Un cas, que romangué, és el de l'almirall Carròs, naturalitzant-se la família amb l'adopció del cognom Rebollet, castell situat a la baronia d'Oliva, i casant-se el seu primogènit amb una membre d'una noble família turolenca¹¹.

Però el més famós és Roger de Llúria, el qual rebé importants donacions a l'actual província d'Alacant, títols elevats com almirall i procurador general del Regne, i realitzant dos matrimonis, el seu propi amb una dona del llinatge català dels Entensa i el de la seua filla amb el poderós Jaume de Xèrica, nét del rei Conqueridor i Teresa Gil de Vidaure¹².

III. La repartició de la terra

Així comença Burns el capítol XVI de la seua obra "Societat i Documentació. Diplomatarium I: Introducció", referit a la metrologia:

"Els pesos i les mesures, sense oblidar les varietats internes que n'afectaven la norma, adquiriren patrons peculiars a València. Aquests es mantingueren del temps del rei Jaume ençà fins a la Primera Guerra Mundial. La superfície o mesura de terra comuna era la jovada, o jornal de terra llaurada; es dividia en 6 cafissades, i cada cafissada en 6 fanecades; la fanecada eren uns 833 metres quadrats o un dotzé d'hectàrea. En els seus orígens la jovada havia estat variable, la quantitat de terra que una parella o "jou" de bous podia llaurar en un sol dia..."¹³.

La superfície repartida, segons la zona, oscil·lava d'1 a 5 jovades (3a 15 Ha)¹⁴. La superfície de la jovada anà variant a la baixa al llarg de l'Edat Mitjana. En la primera repoblació, sota el regnat de Jaume I, la mitjana està avaluada en 3 jovades o 9 Ha.¹⁵.

⁹ ACA, Cancilleria Reial, Reg. 9, f. 32v.

¹⁰ ACA, Cancilleria Reial, Reg. 16, f. 254v.

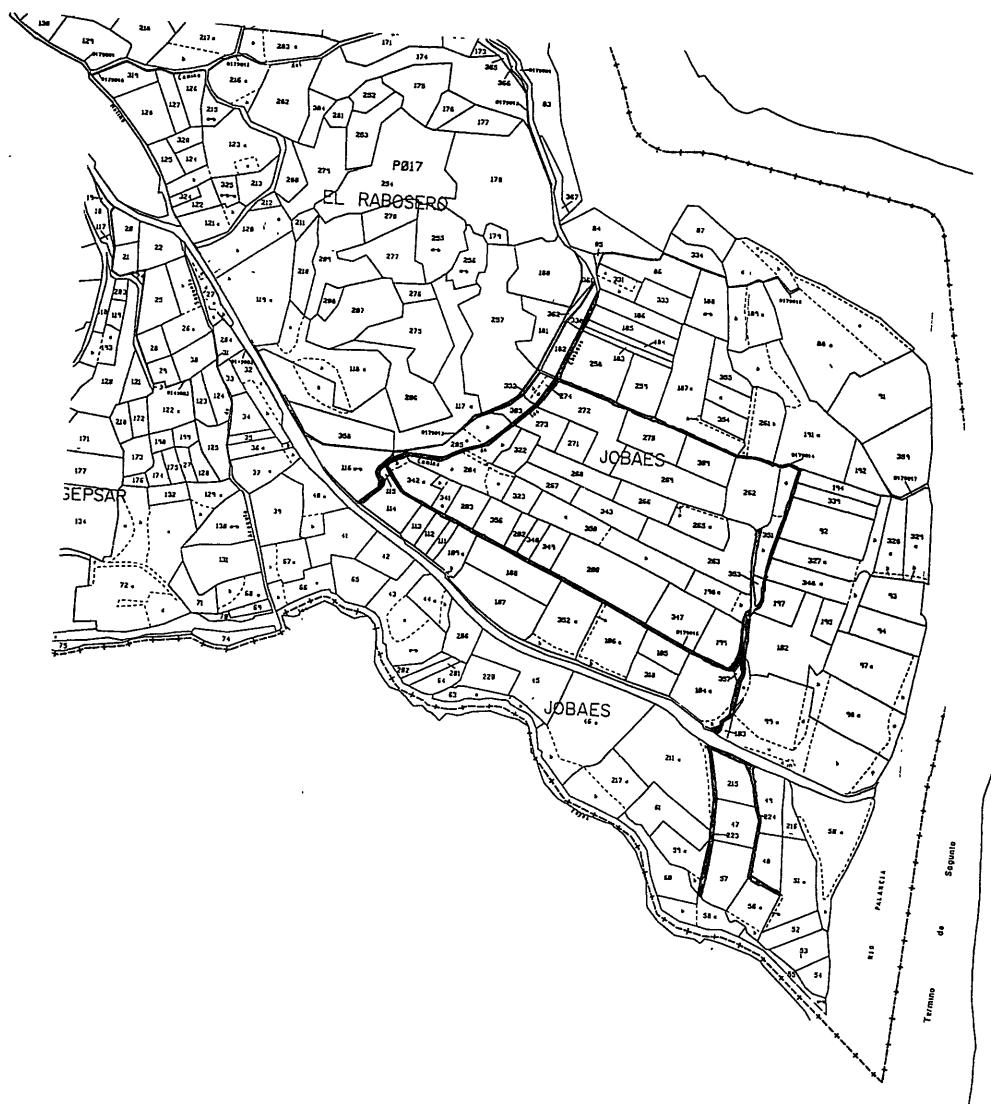
¹¹ CAMARENA, J., "De la historia de Oliva y Rebollet", *Iniciación a la historia de Oliva*, Oliva, 1978, pàgs. 125-243.

¹² FULLANA, L., "La Casa de Lauria en el Reino de Valencia", III, C.H.C.A., vol. I (1923), pàgs. 65-164.

¹³ BURNS, R. I., "Societat i Documentació. Diplomatarium I: Introducció", *Tres i Quatre* 14, València, 1988, pàg. 149.

¹⁴ VVAA, "Història del País Valencià", II, edicions 62, Barcelona, 1989, pàg. 89.

¹⁵ GARCIA OLIVER, F., "Terra de Feudals", Col·lecció Politècnica 45, València, 1991, pàg. 96-97; FURIO, A.- GARCIA OLIVER, F., "Dificultats agràries en la formació i consolidació del feudalisme al País Valencià", *La formació i expansió del feudalisme català*, Estudi General, núm. 5-6 (1985-86), pàg. 295; SANCHEZ ADELL, J., "Estructura agrària de Castellón de la Plana en 1398", *Saitabi* XXIII (1973), pàg. 162; DOMÍNGO, C., "La agricultura de Castellón de la Plana, 1468", *Saitabi* XXVII (1977), pàg. 37.

Plànol confeccionat amb els plànols dels polígons 14 i 17 del cadastre.

La condició econòmica més freqüent era el pagament de 10 sous per jovada, independentment del tipus de terra que fóra, excepció feta, temporalment, de les vinyes de nova plantació. L'1 de gener era normalment el dia que es feia efectiu aquest pagament¹⁶.

¹⁶ CAMARENA MAHIQUES, J.-FURIO BELTRAN, E., "El "repartiment" de la zona de Játiva", X Congreso de Historia de la Corona de Aragón, Institución "Fernando el Católico", Zaragoza, 1984, pàg. 108.

Veem que a Torres Torres, amb la notícia de Garcia d'Alqueçar, és de 2 jovades, però no s'ha de perdre de vista que ja té concedida una porció indeterminada de terra, l'heretat dels Celedy i que la definitiva assignació de les jovades depèn d'una possible necessitat.

Però la menció d'aquesta propietat amb el nom dels seus antics posseïdors, dóna a entendre que no hi ha hagut reparcelació del terme i la terra es reparteix tal com la tenien els antics propietaris moros¹⁷.

Desgraciadament, no consten més donacions, però la toponímia ens dóna més informació, el lloc on es va produir la repartició conservat en una partida agrícola del terme de Torres Torres, les Jovades¹⁸.

En el repartiment del regne de València, Jaume I pren com a model el sistema emprat al de Mallorca: "vós baxats la jovada a 6 kaffisades, e haurà nom jovada e no.u serà"¹⁹. I és el rei qui la fica en marxa a Torres Torres.

IV. La partida de les "Jobaes" a Torres Torres

La toponímia d'aquesta partida no dóna lloc a dubtes, feta la salvetat de ser un terme que ha estat tramés de manera oral i en un context de desconeixement de les normes gramaticals, que ha patit la relaxació progressiva de la -d- intervocàlica fins a desaparèixer; la substitució, a l'escriptura, de la <b> en lloc de la <v> i de la <ch> en lloc de <j>²⁰.

La realitat geogràfica de la partida encara confirma més la hipòtesi de ser el lloc on Garcia d'Alqueçar, únic conegut, però segurament la resta de cristians que arribarien i es quedaven a la població, tindrien les seues jovades.

Es cridaner la rectitud de les línies i la forma rectangular o quadrada de les parcel·les. A pesar de ser un territori amb una antiga història agrària, de minifundisme i de transmissió de la propietat, fragmentada o augmentada segons els casos²¹, la geometria de la partida és evident.

¹⁷ FEBRER ROMAGUERA, M. V., "Incidència econòmica dels repoblaments cristians i de la continuïtat mudèixar a la conca de l'Albufera (segle XIII)", *Annals* 1985-1986, pàg. 21.

¹⁸ Està molt extès per tot el regne de València el terme "jovades" o derivats fent referència als lots de terra entregats als cristians al segle XIII. Creiem que aquest seria el cas de les Jovades de Torres Torres.

El topònim "Jovades" es troba també a Alginet, Benimassot, Betxí, Castalla, Massalavés, Oliva i Vilajoiosa (COROMINES, J., "Onomasticon Cataloniae", Curial Edicions Catalanes, Barcelona, 1995, pàg. 478).

¹⁹ COROMINES, J., "Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana", IV, Curial Edicions Catalanes, Barcelona, 1984, pàg. 909. Cita treta de la Crònica de Jaume I.

²⁰ Fenomen típic de l'apitxament, el qual s'inicia entre els segles XV i XVI (VENY, J., "Els parlars catalans", Raixa, Ed. Moll, Palma de Mallorca, 1989, pàg. 170).

²¹ Per exemple, la parcel·la 182, a la dreta de la regadora que transcorre de manera vertical i damunt del Camí Vell de Terol a les Valls, en algun moment ha absorbit la parcel·la sita entre la 197 i la 195; mentre que és probable, veient les colindants, que les parcel·les 185 i 318, veïnes al dit Camí foren una sola.

Encara que travessada pel Camí Vell de Terol a les Valls, la pràctica totalitat resta al nord d'aquest i és a esta banda on la geometria és més palesa.

Si bé el Camí de les "Chobaes" no és recte, la corba que descriu és rectilínia i és causada perquè ha d'adaptar-se a la corba que fa el roll de les Jovades, en un traç negre al plànol. Però, d'aquest roll eixen unes regadores (les línies que veem entre les parcel·les) totalment perpendiculars i rectes (n'hi ha més que les assenyalsades al plànol). Amb un traçat més sinuós, però marcant-se la mateixa rectitud, tenim la regadora que creua verticalment la partida.

De tot l'espai, el quasi quadrat format pel roll i les tres regadores assenyalsades dóna la sensació de tindre els seus màrgens tirats a cordell, de manera paral·lela i perpendicular.

Més cridaner resulta si comparem la forma de les parcel·les amb les de la partida veïna, el Rabosero.

Per tant, el fet que toponímia i geografia parcel·lària tinguen aquest nom i aquestes delimitacions, fets comuns a altres llocs del Regne, ens fan pensar que la partida de les Jovades va ser la primera superfície agrícola sobre la qual varen treballar els primers habitants cristians de Torres Torres.

Bibliografia

BRU I VIDAL, J., "Torox i Quars, topònims aràbics en el Camp de Morvedre", Braçal 1 (1989), pàgs. 93-104.

BURNS, R. I., "Societat i Documentació. Diplomatarium I: Introducció", Tres i Quatre 14, València, 1988.

CAMARENA, J., "De la historia de Oliva y Rebollet", *Iniciación a la historia de Oliva*, Oliva, 1978.

CAMARENA MAHIQUES, J.-FURIO BELTRAN, E., "El "repartiment" de la zona de Játiva", X Congreso de Historia de la Corona de Aragón, Institución "Fernando el Católico", Zaragoza, 1984, pàgs. 87-110.

COROMINES, J., "Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana", IV, Curial Edicions Catalanes, Barcelona, 1984.

——— "Onomasticon Cataloniae", IV, Curial Edicions Catalanes, Barcelona, 1995.

CHABRET, A., "Sagunto. Su historia y sus monumentos", Barcelona, 1888 (reeditado por Caja de Ahorros y Socorros de Sagunto, Sagunto, 1988).

DOMINGO, C., "La agricultura de Castellón de la Plana, 1468", Saitabi XXVII (1977).

FEBRER ROMAGUERA, M. V., "Incidència econòmica dels repoblaments cristians i de la continuïtat mudèixar a la conca de l'Albufera (segle XIII)", *Annals* 1985-1986, pàgs. 17-36.

FULLANA, L., "La Casa de Lauria en el Reino de Valencia", III, C.H.C.A., vol. I (1923), pàgs. 65-164.

FURIO, A.- GARCIA OLIVER, F., "Dificultats agràries en la formació i consolidació del feudalisme al País Valencià", *La formació i expansió del feudalisme català*, Estudi General, núm. 5-6 (1985-86).

GARCIA OLIVER, F., "Terra de Feudals", Col·lecció Politècnica 45, València, 1991.

IBORRA LERMA, J.M., "Realengo y señorío en el Camp de Morvedre", Publicaciones de la Caja de Ahorros y Socorros de Sagunto, Sueca, 1981.

SANCHEZ ADELL, J., "Estructura agraria de Castellón de la Plana en 1398", Saitabi XXIII (1973).

VENY, J., "Els parlars catalans", Raixa, Ed. Moll, Palma de Mallorca, 1989.

VVAA, "Història del País Valencià", I i II, edicions 62, Barcelona, 1989.